

**Pr. conf. univ. dr. Lucian Petroaia,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

**DIN RÂNDUIALA CEA DE TAINĂ
A PREOTULUI (II):
„RUGĂCIUNILE LUMINII”
DIN CADRUL VECERNIEI
ȘI SEMNIFICAȚIILE LOR
TEOLOGICE, LITURGICE ȘI DUHOVNICEȘTI**

Résumé: Dans le christianisme, le temps est une réalité qui, à travers le culte liturgique, est offert comme un sacrifice à Dieu, de même que d'autres matériaux: le pain, l'eau, l'huile, l'encens, la myrrhe, la cire. Les années, les mois et les jours de la vie de l'homme, jusqu'à chaque instant, sont des dons que nous rendons au Donneur, comme dans la Liturgie, au nom de la communauté, le prêtre offre le pain et le vin au Seigneur, en disant: „Ce qui est à Toi, le tenant de Toi, nous Te l' offrons en tout et pour tout“.

En tant qu'unité liturgique temporelle de base, le jour liturgique, marqué par les sept Louanges, est dédié à Dieu commençant par les Vêpres et finissant par la None, la Sainte Liturgie étant le point culminant de la prière. Dans la Liturgie, comme dans les sept Louanges, le prêtre a une contribution essentielle à apporter, en tant que célébrant qui accomplit un rituel visible, mais qui réalise aussi certains mouvements liturgiques ou lit certaines prières „en mystère“. Souvent, lorsque les fidèles et les protopsaltes chantent et psalmodient en chœur des hymnes et des prières, certains pourraient se demander: „Que fait le prêtre, à ce moment-là, au-delà de l'iconostase, dans l'Autel?“

La présente étude vient apporter une réponse de plus à cette „curiosité“, dans une certaine mesure légitime: pendant que le peuple prie, le prêtre – lui aussi – prie!

C'est pourquoi, si dans une étude précédente j'ai réalisé une analyse théologico-liturgique et spirituelle détaillée des 12 prières de les Matines, dans les pages qui suivent, cette démarche sera poursuivie par l'analyse des sept „Prières de Lucernaire“, des Vêpres. Sur ces prières, dans la théologie roumaine, on n'a fait que quelques remarques d'un point de vue typiconal et historico-liturgique. Une analyse minutieuse et détaillée

du contenu théologique, liturgique et spirituel de ces prières manquait, contribution apportée par la présente étude.

Mots-clés: culte liturgique, Luanges ecclésiastiques, Vêpres, prière, lumière, grâce.

1. Scurtă introducere în atmosfera mistică a Vecerniei

Timpul înserării este propice meditației și liniștirii sufletelor, pentru că după truda zilei și după goana spre și pentru cele lumești, sufletul simte nevoia de pace, iar trupul de odihnă. Fini psihologi, Părinții Bisericii au valorificat timpul de seară încă din primele secole creștine, iar dezvoltarea monahismului creștin ortodox a fost procesul-suport care a consolidat, în cultul ortodox, câteva rânduieli specifice înserării, înnoptării, miezului nopții și dimineții: Ceasul al IX-lea, Vecernia, Pa-vecernița, Miezonoaptea, Utrenia, Ceasul I și Ceasul al III-lea.

Între acestea, Vecernia, slujba cu care începe ziua liturgică, oferă posibilitatea analizei unor rugăciuni pe care preotul le rostește „în taină” – „μυστικῶς” (adică în gând sau cel mult în șoaptă), în timp ce anagnostul sau psaltul rostește Psalmul 103, cu voce tare. Este vorba de cele șapte „Rugăciuni ale luminii”, care se regăsesc, în actualitate, în rânduiala Vecerniei¹. În logica studiului de față, acestea sunt, de fapt, o „rugăciune în rugăciune” sau rugăciunea sacerdotului ce constituie baza și miezul celeilalte rugăciuni, a comunității, și cu care se unește din punct de vedere duhovnicesc. Această rugăciune reunită, cler și popor, puternică, este o manifestare firească a Bisericii, care are ca menire curățirea omului (suflet și trup) de patimi, sfințirea persoanei umane, a lumii și a timpului, prin invocarea harului Sfântului Duh și pregătirea creștinului pentru clipa când, în veșnicie, va vedea slava lui Dumnezeu și va grăi cu El „față către față”. Despre această lucrare dificilă și de mare rafinament învață Sfântul Ioan Gură de Aur:

„Rugăciunea este o lucrare comună, a îngerilor și a oamenilor [...]. Prin ea cineva se ridică repede la petrecerea, la viața și la traiul îngerilor; la

1. *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012, pp. 35-38. Pentru întreaga lucrare de analiză a celor șapte rugăciuni, se va folosi această ediție: *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012. Pentru a ușura citarea pasajelor supuse analizei, mai jos, la notele de subsol se va utiliza abrevierea „*Liturghier*, București, 2012”, cu indicarea paginii.

cinstea, la noblețea, la înțelepciunea și înțelegerea lor, silindu-se să își petreacă toată viața în rugăciuni și în închinare adusă lui Dumnezeu [...]”², dar și mulți alți Părinți filocalici:

„Apusul soarelui aduce noaptea, retragerea lui Hristos din suflet aduce întunericul patimilor și fiarele cele nevăzute îl sfâșie. Când răsare soarele, fiarele se strâng în ascunzișurile lor; răsare Hristos pe cerul cugetului care se roagă, și toată alipirea omenească se îndepărtează și dragostea de trup dispare, iar mintea pornește la lucrul ei, adică la meditația celor dumnezeiești, «până seara» (Ps 103, 21)”³.

2. Precizări istorico-liturgice privind „Rugăciunile luminii” din rânduiala Vecerniei

Pe această temă de cercetare există puține referințe în teologia românească, în operele preoților profesori Petre Vintilescu⁴ și Ene Braniște⁵.

Despre aceste rugăciuni se știe că au fost prezente în rânduiala Vecerniei încă de la primele ei forme și până la stadiul definitiv de cristalizare tipiconală, dar de-a lungul timpului numărul lor a fost diferit, de la 1 până la 7. Opiniile specialiștilor în legătură cu numărul actual, de

2. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, parafrizat de CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL, în „Metoda sau Cele 100 de capete”, din *Filocalia*, VIII, Editura Humanitas, București, 2017, p. 71.

3. TEOLIPT, MITROPOLITUL FILADELFIEI, „Cuvânt despre ostenele vieții călugărești”, în: *Filocalia*, VII, Editura Humanitas, București, 2017, p. 50. Pagini memorabile despre rugăciune au lăsat, din experiența lor: Evagrie Ponticul, Sfinții Varsanufie și Ioan, Sfântul Grigorie Sinaitul, Sfântul Ioan Scărarul, Sfântul Marcu Ascetul, Sfântul Isaac Sirul, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Cuviosul Isihie Sinaitul, Sfântul Petru Damaschinul, Sfântul Teodor al Edessei, Sfântul Simeon Metafrastul, Cuviosul Ilie Ecdicul, Sfântul Simeon Noul Teolog, Cuviosul Nichita Stithatul, Sfântul Grigorie Palama.

4. Pr. Petre VINTILESCU, *Liturgierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1972, pp. 41-44.

5. Pr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica specială pentru Institutele Teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1985, pp. 66-67. Câteva referiri la † DANIEL, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, „Ceaslovul – mistagogia sfințirii timpului zilnic”, în: *Ceaslov*, Editura Institutului Biblic și de Misiune, București, 2014, pp. 5-8.

7, se leagă de semnificația acestei cifre, simbolică pentru darurile sau harismele Sfântului Duh (Is 11, 1-2) sau de mistica acesteia în creștinism, ilustrând numărul Sfințelor Taine și al Laudelor bisericesti.

În legătură cu timpul citirii acestora, se poate preciza că „Rugăciunile luminii” se citesc de către preot la începutul Vecerniei, în timp ce la strană se citește Psalmul de seară, 103. În vechime, la acest moment se aprindeau candelile, iar din această sincronizare a reieșit și denumirea acestor rugăciuni. Îndrumările tipiconale privind locul acestei citiri sunt diferite. În tradiția greacă ele se citeau din Sfântul Altar, dinaintea Sfintei Mese sau din fața icoanei Mântuitorului, de pe solee⁶; în tradiția slavă și românească⁷, ele se citesc de pe solee, dinaintea Sfințelor Uși Împărătești.

3. Aspecte teologice și duhovnicești privind conținutul „Rugăciunilor luminii” („τὰς Εὐχὰς τοῦ Λυχνικοῦ”)

În cele ce urmează voi încerca să ofer câteva unghiuri de vedere asupra conținutului teologic-euhologic al acestor texte, pe care poporul nu le aude niciodată, dar care se referă la Biserică, în integralitatea ei: aspectul ei triumfător și biruitor, cler și popor, păcătoși și virtuoși/sfinți.

Rugăciunea I^a

Începe cu o dublă invocare către Dumnezeu, Care este chemat să asculte rugăciunea și să „ia aminte la glasul” cererii credincioșilor. Obiectivul acestei cereri duble este ca pașii vieții fiecărui creștin să fie

6. A se vedea în *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3: „Ἀπαγγελλομένου ἐπίσης τοῦ Προοιμιακοῦ, ὁ Ἱερεὺς ἴσταται ἀσκεπῆς ἐνώπιον τῆς ἁγίας Τραπέζης ἢ καὶ ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ Σολέα (ὡς ἐν τῷ Ὁρθρῷ), καὶ ἀναγινώσκει **μυστικῶς** τὰς Εὐχὰς τοῦ Λυχνικοῦ”. Aceasta este una dintre edițiile care se vor utiliza în continuare la notele de subsol, pentru a ilustra corespondentul grecesc al textului românesc supus studiului, cu prescurtarea *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, pentru expresiile și cuvintele corespondente din limba greacă, indicându-se pagina de la care se citează.

7. A se vedea *Liturghier*, București, 2012, p. 35: „[...] preotul, luând Liturghierul iese pe ușa dinspre miazănoapte și, stând înaintea Ușilor Împărătești, cu capul descoperit, citește în **taină** rugăciunile Vecerniei”.

8. *Liturghier*, București, 2012, p. 35.

îndreptați pe calea Domnului și să umble întru adevărul Lui, cu inimă veselă și cu conștiința tresăltând de măreția minunilor pe care Dumnezeu le lucrează în viața fiecărui om.

Atrage atenția exprimarea imnografică „fă cu noi semn spre bine”⁹ – „ποισον μεθ’ ἡμῶν σημεῖον εἰς ἀγαθόν”¹⁰. Ce ar putea să însemne aceasta? Pe de o parte textul face aluzie la „semnul” iubirii lui Dumnezeu care se manifestă prin aceea că El ascultă rugăciunea credinciosului; din alt unghi de vedere este vorba și despre „semnul” puterii divine, manifestată prin măreția lui Dumnezeu și, în mod paradoxal, prin mila Lui, căci El este pe de o parte „puternic întru milă” – „δυνατὸς ἐν ἐλέει”, iar pe de altă parte este „bun întru tărie” – „ἀγαθὸς ἐν ἰσχύϊ”¹¹. Cu alte cuvinte, mila nu este nici pe departe un semn al slăbiciunii, ci al puterii – în cazul de față al atotputerniciei lui Dumnezeu. Iar „tăria” = „puterea” se manifestă prin bunătate, iertare, îngăduință sau, mai concret, prin „ajutor, mângâiere și mântuire”, așa cum precizează textul rugăciunii.

Tot aici se poate vorbi și despre „semnul” prezenței reale a lui Dumnezeu în viața noastră, căci lucrarea Lui este „de a ajuta, și a mângâia și a mântui pe toți cei ce nădăjduiesc”¹² – „τὸ βοηθεῖν, καὶ παρακαλεῖν, καὶ σώζειν πάντας τοὺς ἐλπίζοντες”¹³ în numele Lui cel sfânt.

În cadrul acestei rugăciuni se remarcă și o aparentă contradicție, între „veselia inimilor” credincioșilor și teama lor de „numele cel sfânt” al Domnului. „Veselia” – de natură duhovnicească, evident, izvorăște din starea de contemplație în care creștinul este chemat să pătrundă prin participarea la Vecernie, Lauda Bisericii care „simbolizează crearea lumii”¹⁴. Psalmul 103 Îl prezintă pe Dumnezeu drept Creator al în-

9. *Liturghier*, București, 2012, p. 35.

10. Pentru studiul comparativ am folosit și *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1995; aici, *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1995, p. 3. Pentru textul în limba franceză am consultat: *DIACONIE APOSTOLIQUE, Hieratikon. Offices et Liturgies*, Édition de Chevetogne, 2000 et *Horologion. Le livre des Heures*, Monastère Saint-Antoine-le-Grand et Monastère Sainte-Lorent-en-Royans, 2010 (traduction: père Placide Deseille).

11. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

12. *Liturghier*, București, 2012, p. 35.

13. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

14. † DANIEL, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, „Ceașlovul – mistagogia sfințirii timpului zilnic” ..., p. 6.

tregului Cosmos, temă-leitmotiv a citirii psalmice, îndeosebi la Priveghere, când versetele finale 29-36 se și cântă, „refrenul“ fiind „Binecuvântat ești, Doamne! Minunate sunt lucrările Tale, Doamne!“. Crearea lumii și pronierea ei de către Dumnezeu generează starea de înălțare și de „veselie“ a inimii credincioșilor. Cât despre „frica de numele cel sfânt al Domnului“ – „*εἰς τὸ φοβῆσθαι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον*“¹⁵, aceasta este o caracteristică a spiritualității mozaice, în cadrul căreia se evita pronunțarea numelui lui Dumnezeu, din prudența de a nu îl rosti „în deșert“ (Iș 20, 7). Mai mult, în semn de adorare, „Iehoșouah“ era scris cu praf de aur în textele sacre din sulurile de la Templu. Această „frică“, preluată și în creștinism, denotă legătura directă dintre Numele și Persoanele Dumnezeiești, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, adorate prin invocare plină de sfială și smerenie și prin ritual liturgic, obștesc sau particular, bine rânduit de Biserică¹⁶.

Deci, cum se reconciliază „veselia“ cu „frica“? Astfel: veselie este starea sufletească de fiu iubitor a creștinului căruia îi este frică să lezeze cu ceva dragostea de Părinte a lui Dumnezeu; fiul contemplă atotputernicia Tatălui și face aceasta în stare de „înțelepciune“, care este fiica fricii celei sfinte, despre care vorbește Solomon (Prov 1, 7).

Rugăciunea a II-a

Aici tonul primei cereri se schimbă, întrucât textul folosește adverbul negativ însoțit de verbe la modul conjunctiv: „nu cu mânia Ta să ne mustri, nici cu urgia Ta să ne certî“ – „*μη τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης ἡμᾶς*“¹⁷. Expresia perpetuează ideea de frică a conștiinței pentru a nu păcătui, întrucât orice om știe că pentru greșelile sale este pedepsit ori în forul său interior (prin crizele de conștiință), ori de către legile omenești (prin aplicarea lor dreaptă, dar dureroasă), ori de către legea divină (prin sentințele dumnezeiești care pot avea consecințe grave, uneori cu efecte eterne). Din acest motiv, în

15. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

16. Precizări teologice pe această temă, la pr. Lucian Vasile PETROAIA, „Pomenicul. Studiu liturgic“, în: *Înmomântarea și pomenirea celor adormiți în Domnul. Texte liturgice și contexte pastorale*, Editura Universității „Al. I. Cuza“, Iași, 2022, pp. 115-118.

17. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

rugăciune Dumnezeu este numit și „Doctor(ule)” și „Tămăduitor(ule)” – „*ἰατρὲ καὶ θεραπευτὰ*”¹⁸ (cele două substantive fiind, în text, în cazul Vocativ, s.n.). Aparent, în limba română cei doi termeni par a fi sinonimi, dar ei desemnează două lucrări dumnezeiești esențiale pentru om și, ușor sesizabil, distincte: 1) ca „Doctor”, prin toate învățăturile sfinte revelate umanității, Dumnezeu inspiră multă profilaxie duhovnicească, dorind ca oamenii să meargă pe „calea poruncilor” sfinte și să nu cunoască „boala păcatului” și 2) ca „Tămăduitor”, prin harul Său, Dumnezeu aduce vindecarea acolo unde deja „boala” s-a produs, la procesul de redobândire a „sănătății” trupești și sufletești fiind chemat și implicat și omul, care trebuie să contribuie la propria-i tămăduire cu pocăință, rugăciune, fapte bune, viață îndreptată.

În centrul acestei rugăciuni sunt prezente două invocații. Prima, „Îndreptează-ne la limanul voii Tale”¹⁹ – „*Ὁδήγησον ἡμᾶς ἐπὶ λιμένα θελήματός σου*”²⁰ punctează conlucrarea dintre voința divină și libe-
rul arbitru uman, care trebuie să fie într-o armonie deplină: voința dumnezeiască (întotdeauna dispusă să ne ajute, să ne susțină, să ne salveze) nu copleșește voia omului, iar voia omului (adesea prea dispusă spre încălcările Legii dumnezeiești), să se armonizeze continuu cu voința divină. Venirea la „limanul voii” lui Dumnezeu (figura de stil conduce la ideea că, fără Dumnezeu, oricine „naufragiază” pe „marea vieții”!) presupune, cu necesitate, cunoșterea adevărului dumnezeiesc. Această cunoaștere se face și prin efortul propriu al rațiunii, dar mai ales prin luminare duhovnicească, și aceasta vine de la Dumnezeu, ca un dar pentru viața curată a rugătorului. Din acest motiv, prin a doua invocație, textul rugăciunii cere: „luminează ochii inimilor noastre spre cunoașterea adevărului Tău”²¹ – „*Φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν ἡμῶν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας*”²². Cu alte cuvinte, adevărul dumnezeiesc poate fi pătruns și mai mult printr-o inimă luminată de har și mult mai puțin prin rațiune sclipitoare. Ochiul inimii este cu mult mai pătrunzător decât ochiul minții, iar cunoașterea cu inima

18. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

19. *Liturghier*, București, 2012, p. 35.

20. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

21. *Liturghier*, București, 2012, p. 35.

22. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 3.

este cu mult mai adânc pătrunzătoare în tainele dumnezeiești decât cunoașterea rațională! Atunci când omul înțelege voia lui Dumnezeu și cunoaște adevărul Lui, înțelege și manifestarea milei Lui, care nici nu muștră și nici nu ceartă „cu urgie“, ci vindecă.

Finalul rugăciunii amintește de „cealaltă vreme a zilei de acum“, care este pusă în acord cu „toată vremea vieții“, sintagma folosită aici amintind de textul ecteniei cererilor, în care creștinul promite să dea lui Dumnezeu „cealaltă vreme a vieții noastre, în pace și fără de păcat“²³.

Rugăciunea a III-a

Este structurată pe trei cereri centrale. „Păcătoșii și netrebnicii“ – „*ἀμαρτωλῶν καὶ ἀχρείων δούλων*“ creștini invocă numele cel sfânt al Domnului, așteaptă cu nădejde mila Lui și împlinirea cererilor spre mântuire, care se petrece în trei etape, asemănătoare coborârii unui munte sfânt. Se pleacă din punctul cel mai înalt, de pe vârful iubirii „să te iubim“ – „*ἀγαπᾶν (σε)*“, se coboară lin pe versantul sfintei frici de Dumnezeu „să ne temem de Tine“ – „*φοβεῖσθαι σε*“ și se ajunge la „poiana“ împlinirii voii divine „să facem întru toate voia Ta“ – „*καὶ ποιεῖν ἐν πᾶσι τὸ θέλημά σου*“²⁴. Iată un „trinom“ – iubirea de Dumnezeu, temerea de El și împlinirea voii Lui – despre care istoria mântuirii arată că funcționează „matematic“, atunci când nu din frică (semnul greșelii, al slăbiciunii, al interesului – sic!), ci din iubire sinceră orice creștin se apropie de Dumnezeu prin rugăciune.

În temerea de Dumnezeu se descifrează iarăși dorința creștinilor de a nu răni, ca fii, iubirea părintească infinită a lui Dumnezeu; iar împlinirea „întru toate“ a voii divine nu sugerează un Dumnezeu tiran, Care Își impune poruncile prin legi aspre, ci arată atitudinea pe care trebuie să o aibă creștinii care, din iubire sunt chemați de Tatăl să împlinească porunca iubirii, pe care El a proclamat-o trimițând pe Fiul Său în lume (cf. Ioan, capitolul 13).

Toate acestea nu lasă „rușinați“ pe credincioși în așteptarea milei dumnezeiești, ci deschid perspectiva darurilor care ajută pe fiecare la dobândirea mântuirii. În subsidiar se intuiește și faptul că, în dublul

23. *Liturghier*, București, 2012, pp. 47, 101, 167, 182, 241, 264, 317.

24. *Liturghier*, București, 2012, p. 36 „în oglindă“ cu *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

interval dintre mila din veșnicie a lui Dumnezeu, strigătul din prezent al poporului în rugăciune și lucrarea milostivă dar tainică a Domnului, uneori cererile noastre pot rămâne fără un răspuns imediat („Mâine? Poimâine? La anul?” – așa se întreabă unii, mai pragmatici, atunci când cer Domnului ceva pentru viața lor). La aceasta răspunde Însuși Mântuitorul: „*Nu știi ce cerești*” (Mt 20, 22), iar Sfântul Iacov reia cuvântul Stăpânului și zice „*Cerești și nu primești, pentru că cerești rău*” (Iac 4, 3). Din acest motiv, textul nu se referă la cereri cu scopuri lumești, care nu trebuie aduse în fața lui Dumnezeu, ci pune accent doar pe „împlinirea tuturor cererilor celor spre mântuire” – „*πάντα τά πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα*”²⁵.

Rugăciunea a IV-a

Debutază cu imaginea cetelor cerești care, „cu cântări fără de tăcere și cu doxologii fără de încetare” Îl slăvesc pe Dumnezeu, oferind creștinilor, în biserică, modelul desăvârșit de lăudători ai Celui Prea Înalt. Dacă puterile cerești Îl contemplă neconținut pe Cel nepătruns de ochii omenesți, și creștinii, în biserică, sunt chemați să dea slavă numelui Său celui sfânt, prin slujbele rânduite la ceasurile din cursul zilei liturgice. Se poate identifica aici o temă incipientă pentru rugăciunea isihastă, pe care Biserica o va dezvolta după secolul al X-lea și la care s-a ajuns, pe deplin, în secolul al XIV-lea: invocarea, ca mod de viață, simțire și făptuire, a Numelui lui Dumnezeu.

Slăvirea lui Dumnezeu se face, așadar, pe două planuri: de către puterile cerești care doxologesc fără încetare (referirea se face la vedenia proorocului Isaia, cap. 6) și de către pleroma Bisericii – credincioșii și slujitorii sfințiți, care trebuie să aibă gurile „pline” de lauda Lui. Această atitudine latreutică izvorăște din inimile curate, întrucât gura „lăudătoare” vădește o inimă deja plină de Dumnezeu, căci așa învață El: „*Din prisosul inimii vorbește gura (...)*” (Lc 6, 45).

Răsplata acestei osteneli pentru lăudătorii umani este dumnezeiască. Ei primesc „parte” și „moștenirea” vieții veșnice, de care se vor împărtăși toți cei ce se tem de Domnul într-adevăr și păzesc „întru adevăr” poruncile Lui – „*πάντων τῶν φοβουμένων σε ἐν ἀληθείᾳ, καὶ*

25. *Liturgier*, București, 2012, p. 36 și *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

*φυλασσόντων τάς ἐντολάς σου*²⁶. Așa se întâmplă cu fiii iubirii sfinte, cu fiii legitimi și împlinitori ai Legii, atât în viața pământească, dar mai ales în Ceruri.

Rugăciunea a V-a

Prin imaginea plastică a lui Dumnezeu Care ține „toate în palma Sa cea preacurată“, se ilustrează, superb, ideea Providenței și aici trebuie amintită icoana lui Hristos-Pantocrator, care domină interiorul bisericilor ortodoxe, susținând iconografic această realitate teologică. Dumnezeu iubește lumea creată de El și are grijă de ea, iar acest act de pionerie neîncetată este, fără îndoială, o lucrare de „creatio continua“. Euhologul – sfântul compozitor al acestui text arată aici ceea ce, în secolul al XX-lea, Paul Evdokimov avea să formuleze ca „iubire nebună“ a lui Dumnezeu pentru om, care se manifestă scalar, într-un suîș neconținut:

– Dumnezeu „rabdă îndelung pentru noi toți“, este „îndelung-răbdător“ – „ὁ μακροθυμῶν ἐπὶ πάντας ἡμᾶς“²⁷;

– lui Dumnezeu „Îi pare rău de răutățile noastre“ – „μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν“²⁸, tema fiind recurentă în tezaurul euhologic al Bisericii, îndeosebi în rugăciunile cu conținut penitențial;

– deși este Atotștiutor și nu poate uita ceva, Dumnezeu Își amintește întotdeauna, cu „îndurare și milă“ – „μνήσθητι τῶν οἰκτιρισμῶν σου καὶ τοῦ ἐλέους σου“²⁹, de fiecare om, mai ales când omul uită de El;

– Dumnezeu arată „îndurare și milă“, omului – în special, creației – în general (sistemul de ecfonise din cultul liturgic ortodox ilustrează cu prisosință această idee);

– Dumnezeu „cercetează întru bunătate“ pe om – „ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῇ σῆι ἀγαθότητι“³⁰ (nu doar privește spre om, ci în om, iar această adiere a privirii Sale se face nu spre judecarea omului, mereu greșelnic, ci spre înțelegerea și ajutorul omului și, luând seama la aceasta, pătrundem astfel, puțin, în măreția iubirii Tatălui care Își dă

26. Ἱερατικόν, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

27. Ἱερατικόν, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

28. Ἱερατικόν, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

29. Ἱερατικόν, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

30. Ἱερατικόν, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

Fiul, spre jertfă, pentru omenire: „Că Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul născut L-a dat (...)” – (In 3, 16);

– Dumnezeu dă har creștinului rugător, care doar așa poate să scape de „meșteșugirile vicelanului cele de multe feluri” – „ἐκ τῶν τοῦ πονηροῦ πικίλων μηχανημάτων” (se reține metonimia pentru diavol, care nu este vrednic de a fi pomenit aici) și să-și păzească viața „fără de băntuială” – „ἀνεπιβούλευτον”³¹.

Rugăciunea a VI-a

Reușește o prezentare sintetizată a atributelor lui Dumnezeu. Utilizând forme adjectivale cu sens de superlativ absolut, textul invocă:

– Nesfârșirea sau infinitatea lui Dumnezeu – „Dumnezeule cel mare” – „Ὁ, Θεός, ὁ μέγας”;

– Atotputernicia sau omnipotența lui Dumnezeu – „(Dumnezeule cel) minunat” – „(Ὁ, Θεός) θαυμαστός”;

– Atotbunătatea lui Dumnezeu – „Bunătatea cea nespusă” – ὁ ἀνεκδιηγῆτω ἀγαθωσύνη”.

Pe lângă acestea, rugăciunea arată că Dumnezeu mai este și Pro-niator, purtător de grijă asupra lumii și a omului, Chivernisitor a toate, Atotdăruitor al bunătăților cerești.

Rețin atenția doi termeni cu sens arhaic, ambii polisemantici: „ai chezășuit nouă” – „κατεγγυήσας ἡμῖν” și „fără prihană” – „ἀμέμπτως”. Despre primul dintre aceștia, dicționarul arată că, în limba română, verbul „a chezășui” are sensurile: „a garanta pentru cineva sau ceva”, „a constitui o garanție pentru înfăptuirea unui lucru”³². Din contextul rugăciunii se înțelege că Dumnezeu garantează mântuirea creștinilor, iar semnul acestei garanții îl constituie mulțimea darurilor pe care El le revarsă peste fiecare dintre noi, pe parcursul vieții, ca o pregustare a ceea ce vom primi pe deplin, „mai adevărat, în ziua cea fără de înserare a Împărăției”³³. Al doilea termen – „prihană” are următoarele semnificații: „faptă care încalcă morala”, „vină morală”, „necinste”, „păcat”³⁴.

31. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 4.

32. *Dicționarul explicativ al Limbii Române*, Ion COTEANU, Lucreția MAREȘ (eds.), Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 177.

33. *Liturghier*, București, 2012, pp. 193 și 274.

34. *Dicționarul explicativ al Limbii Române*, p. 874.

În cadrul rugăciunii, Dumnezeu este rugat ca, precum i-a ajutat să trăiască în frumusețe duhovnicească și dreptate ziua ce a trecut, să dăruiască creștinilor a „trece fără de prihană“ și partea de zi rămasă (este vorba de partea finală a zilei calendaristice, cuprinsă între ora slujirii Vecerniei și miezul nopții). Se cere acest lucru pentru că doar în stare de curăție sufletească și trupească omul poate veni, într-o nouă zi, în fața lui Dumnezeu și doar impecabil I se poate ruga și va fi ascultat.

În corpusul „Rugăciunilor luminii“ se observă insistența imnografului-euholog pe această stare de puritate, pentru că – iată – și textul acestei rugăciuni preia sintagma „cealaltă vreme a vieții“, care se întâlnește și în rugăciunile anterioare, a II-a și a V-a, dar și în multe alte locuri din cultul ortodox, precum ectenia cererilor, cea mai întâlnită și cunoscută. Dacă ecteniile de cerere care conțin această expresie se referă la izbăvirea de păcat, aici se cere ca „ziua“, care prin extensie înseamnă însăși „viața rămasă de trăit“ să fie „fără de prihană înaintea sfintei slave“ a lui Dumnezeu – „*δώρησαι ἡμῖν καὶ ὑπόλοιπον ἀμέμπτως ἐκτελέσαι, ἐνώπιον τῆς ἁγίας δόξης σου*“³⁵.

Rugăciunea a VII-a

Este cea mai amplă dintre toate cele șapte rugăciuni, care „concentrează în ruga sa [...] toate dispozițiile și aspirațiile religioase trezite de Psalmul 103 în sufletele credincioșilor“³⁶. Este structurată în două părți tematice. Prima parte este doxologică. Dumnezeu este „mare și preaînalt și fără de moarte“ – „*ὁ μέγας καὶ ὑψιστος, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασία*“ și există prin Sine și în Sine, din veșnicie, „întru lumina cea neapropiată“ – „*φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον*“³⁷. Aici se deslușesc atributele aseității, eternității/nemuririi și inefabilității Ființei divine. Dumnezeu este Creatorul Cosmosului, primul act al creației fiind despărțirea luminii de întuneric (referire la „*Să fie lumină!*“ – Fc 1, 3), iar susținerea lumii create parțial în primele trei zile prin strălucirea luminii divine s-a continuat din ziua a patra prin facerea „*luminătorilor*“ (Fc 1, 7): „cel ce ai despărțit lumina de întuneric și ai pus soarele spre stăpânirea zilei, iar luna și stelele spre stăpânirea nopții“ – „*ὁ διαχωρίσας*

35. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 5.

36. Pr. P. VINTILESCU, *Liturghierul explicat...*, p. 43.

37. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 5.

ἀνά μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνά μέσον τοῦ σκόπου καὶ τὸν μὲν ἥλιον θέμενος εἰς ἔξουσίαν τῆς ἡμέρας, σελήνην δὲ καὶ ἀστέρας εἰς ἔξουσίαν τῆς νυκτός³⁸. Creația are în centru pe om, care Îl laudă pe Creator și I se roagă de dimineața, când „întâmpină fața Lui cu mărturisire” și până seara, când aduce laude vespérale: „καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας ὥρας προφθάσαι τὸ πρόσωπόν σου ἐν ἔξομολογήσει, καὶ τὴν ἑσπερινὴν σοι δοξολογίαν προσογαγεῖν³⁹”.

Creștinul își circumscrie astfel energiile zilei vocației sale de lăudător al lui Dumnezeu. Această rugăciune, maturizată după exercițiul continuu din timpul zilei, devine bineplăcută lui Dumnezeu, ca o „tămâie înmiresmată, cu bun miros”. Aici trebuie făcută conexiunea cu Rugăciunea intrării, din rânduiala Vecerniei⁴⁰, dar și cu dulcea cântare de seară, specifică Vecerniei, „*Doamne, strigat-am către Tine (...) să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta (...)*” (excerpt din Psalmul 140).

Sintagma „laudă de seară” pusă în valoare de cântarea „*Doamne, strigat-am...*” și de podobia cu același titlu („Laudă de seară...”), sugerează că, la vremea compunerii acestui text, în Biserică funcționau deja laudele de dimineață, de prânz și de miezul nopții, adică se slujeau, în obștile monahale și la catedrale, Ceasurile, și se citeau, la chilie, Mijloceasurile, desigur, în formele lor incipiente din punct de vedere tipiconal.

A doua parte a rugăciunii dezvoltă mai multe teme ascetice. După Vecernie, „seara (care este deja marcată prin slujba Vecerniei, s.n.) și noaptea ce vine” se cer de la Dumnezeu a se petrece în liniște, adică fără de ispite sufletești și trupești. Îmbrăcarea cu „armele luminii” conduce cu gândul la armătura duhului, de care vorbește efesenilor

38. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 5.

39. *Ἱερατικόν*, Ἀθήνα, 1998, p. 5.

40. Este rostită de preot, tot în taină, în cadrul Vohodului pe care îl face la Vecernie, textul fiind acesta: „Seara și dimineața și la amiază Te lăudăm, Te binecuvântăm, Îți mulțumim și ne rugăm Ție, Stăpâne al tuturor, iubitorule de oameni: Îndreptează rugăciunea noastră ca tămâia înaintea Ta și nu pleca inimile noastre spre cuvinte sau cugete viclene, ci ne izbăvește de toți cei ce vânează sufletele noastre. Că spre Tine sunt, Doamne, Doamne, ochii noștri și întru Tine am nădăjduit; să nu ne rușinezi pe noi, Dumnezeul nostru” - *Liturghier*, București, 2012, pp. 42-43.

Sfântul Pavel, cerându-le să ia „*armele lui Dumnezeu*“, să aibă „*mijlocul încins cu adevărul*“ și așezată pe piept „*platoșa dreptății*“, să fie cu „*picioarele gata pentru Evanghelia păcii*“, să poarte „*pavăza credinței*“, să poarte „*coiful mântuirii*“ și să lupte cu „*sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu*“ (Ef 6, 13-17). Tot aici, textul euhologic se poate conecta cu structura veșmintelor monahale și simbolismul lor, despre care amintește Sfântul Ioan Casian, în opera sa⁴¹.

Astfel „întrarmați cu armele luminii“, creștinii, „fotofili“ (iubitori de lumină), vor fi izbăviți de „frica nopții“ – „*ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ*“ și de „lucrul ce se petrece în întuneric“ – „*παντὸς πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου*“, întunericul fiind mediul abscons în care lucrează Satana. Din acest motiv, somnul abundent nu este un semn al spiritului veghetor; somnul trebuie primit doar spre „odihna neputinței“, pentru a fi „ferit de toată nălucirea diavolului“, prin această înțelegându-se visurile tulburătoare, coșmarurile răscolitoare sau vedeniile înșelătoare. Nu întâmplător, Părinții Bisericii au rânduit un ritual chiar și pentru preotul care se ispitește în vis, dar și o rugăciune pentru cei ce nu pot dormi.

Din acest motiv, așternuturile – semnul confortului, uneori chiar al huzurului – nu trebuie să fie o desfătare pentru creștini, ci, în spirit monahal, să fie loc de umilință, adică, o prelungire a rugăciunii din genunchi în pat, o continuare a duhului de pocăință de la rugăciune și până la somn.

De asemenea, impresionează sintagma „să pomenim numele Tău“ – „*μνημονεύωμεν ἐν νυκτὶ τοῦ ὀνόματός σου*“ care se referă la continuarea rostirii numelui lui Dumnezeu și în timpul somnului. Este posibil acest lucru? Potrivit experienței Părinților Bisericii, da, întrucât în inima rugătorului Numele Domnului este adânc imprimat și se poate considera – și acest pasaj – o altă mărturie experiențială a rugătorului care a scris astfel, în timpul zorilor isihasmului, când circula adagiul ascetic: „*Eu dorm, dar inima mea veghează!*“ (preluat din Cântarea Cântărilor 5, 2). Din punct de vedere biologic, omul poate dormi și, în

41. SFÂNTUL IOAN CASIAN, „Despre veșmintele monahilor“, în: *Scrieri alese*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 57, pp. 113-119.

același timp, din punct de vedere duhovnicesc mintea îi poate rămâne curată și inima rugătoare. Este posibil acest proces, întrucât culcarea – trezirea, așezate cu porunca lui Dumnezeu în fața conștiinței curate și a dorinței de viață luminată și de bună făptuire arată percepția omului asupra voinței lui Dumnezeu, care se împlinește și în stare de trezvie (priveghere) și în stare de somn: „lumină sunt poruncile Tale pe pământ“.

Rugăciunea anticipează și trezirea, care trebuie să fie „întru bucurie duhovnicească“, adică nu în îngreunare de somn și nu în frica de dificultatea împlinirii poruncilor sfinte sau a diverselor comanda-mente mundane, în noua zi. Trezirea poate să fie mai apoi spre „lauda bunătății“ Domnului, adică în contemplarea bunătății Sale, vizibilă în tot și în toate și spre continuarea rugăciunii pentru iertarea păcatelor personale și comunitare. Acest aspect se referă la rolul preotului de intercesor la Dumnezeu, pentru popor.

Finalul rugăciunii este o invocare a Maicii Domnului, cea mai pu-ternică mijlocitoare la Dumnezeu pentru neamul omenesc.

4. Câteva concluzii

Tezaurul iconografic și euhologic al Ortodoxiei este bogat și dens. Iconografia și euhologii „au turnat“ în forme literare plastice și ușor inteligibile atât sistemul de dogme al Bisericii, dar și capitole impor-tante din istoria mântuirii și învățăminte din viața și operele Sfinților Părinți. Rugăciunile și imnele Bisericii sunt o teologie doxologică inte-grală, propusă credinciosului de o manieră armonică și care facilitează ascultarea, înțelegerea, impropierea și trăirea adevărurilor de credin-ță, uneori destul de „înalt“ formulate teologic, în „orosurile“ sinodale. Trebuie remarcată această metodă pedagogică la care au recurs Părin-ții Bisericii, sub insuflarea Sfântului Duh, de a aduce dogma la nivelul de înțelegere al omului simplu, dar și de a o prezenta rafinat și nuan-țat, pentru credinciosul care are ceva mai multă cultură.

În ceea ce privește oficiul Vecerniei, trebuie subliniată datoria pre-otului de a fi consecvent în slujirea sa. Preocupările administrative ex-cesive sau unele pretexte pastorale, care consumă timp și energie, nu pot fi motive credibile pentru ca preotul să nu slujească Vecernia, la timpul rânduit de Biserică, măcar în sâmbete și în ajunurile sărbăto-

rilor sfinților/Maicii Domnului și ale praznicelor împărătești. Trebuie recunoscut faptul că, în viteza secolului nostru, uneori preotul „lasă“ (nu săvârșește) Vecernia; din acest motiv studiul de față se dorește și un semnal pentru recuperarea și revitalizarea acestei Laude a Bisericii, pentru situațiile și locurile unde se întâmplă astfel de cazuri contrare rânduielilor canonice, tipiconale și liturgice. Participarea credincioșilor (uneori în număr mare și chiar foarte mare – de exemplu la hramurile mănăstirilor) la această slujbă a Bisericii este argumentul „forte“ că Vecernia este preferată ca timp de rugăciune lină, aducătoare de pacea sufletească și tămăduitoare de tulburarea și împrăștierea minții din viața trepidantă de zi cu zi.

Ca și alte rânduieli de cult, „Rugăciunile luminii“ sunt un capitol „discret“ din cadrul Vecerniei, care așează preotul într-o ipostază de interlocutor direct cu Dumnezeu și de intercesor pentru popor. Simbolică inițială a șederii preotului înaintea sfințelor uși (Adam, după păcat, plângând în fața ușilor închise ale Raiului), atunci când citește aceste rugăciuni, capătă, prin slujirea Vecerniei, o dimensiune nouă și înaltă: sacerdotul este acum „portavocea“ glasului puternic rugător al poporului, care laudă pe Dumnezeu-Tatăl pentru actul creării cosmosului, pentru opera de răscumpărare a omului, săvârșită prin Întruparea, Jertfa și Învierea Fiului lui Dumnezeu și pentru șansa sfințirii și mântuirii persoanei umane, (șansă) pe care fiecare creștin o are în Biserică, acolo unde lucrează Duhul Sfânt, „de la Tatăl, prin Fiul“, în Sfintele Taine și Ierurgii, până la sfârșitul veacurilor.